

University of Groningen

Die Familiennamen des ostfriesischen Kreises Leer

Ebeling, Rudolf Albert

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2008

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Ebeling, R. A. (2008). Die Familiennamen des ostfriesischen Kreises Leer: sprachliche und geographisch-statistische Untersuchungen zum Namenbestand um 1940. Aurich Verlag Ostfriesische Landschaft.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

In deze studie wordt het in 1979 gepubliceerde familienamenregister van de Oostfrieze 'Kreis' Leer (R. A. Ebeling: Familiennamen im Landkreis Leer um 1940) naamkundig gekarakteriseerd d.m.v. een beschrijving van het onomastisch specifieke van dat repertoire en een onderzoek naar de mogelijke oorzaken hiervan. De aard van het ook van geografisch-statistische gegevens voorziene alphabetische repertorium maakt een behandeling van woordvorming, etymologie en areale verspreiding van de erin opgenomen namen mogelijk. De gevolgde werkwijze wordt in hfdst. 1 nader uiteengezet.

De analyse van het meer dan 6000 namen bevattende, uit omstreeks 1940 stammende corpus gaat uit van de veronderstelling dat de specifieke trekken van het Oostfrieze familienamenbestand, voorzover bekend, in het algemeen ook dat van Leer zullen bepalen. Twee van de inleidende hoofdstukken zijn daarom gewijd aan de geschiedenis van de familienamen in Oostfriesland en aan het hieraan tot dusverre verrichte naamkundige onderzoek (hfdstt. 3 en 4); in verschillende andere hoofdstukken worden de voor Oostfriesland als kenmerkend geldende zgn. *-s-* en *-en*-namen nader onderzocht (hfdstt. 6-9), evenals die op *-a* (11), *-ing* (12), *-mann* (13) en *-ker/-tjer* (15) en die met *van* (16) en *de* (20).

Inderdaad blijken al deze types mede ook het 'namenlandschap' Leer te bepalen, zij het elk type op een eigen wijze, waardoor hun gemeenschappelijk kenmerk 'Oostfries' problematisch wordt. Zij blijken geografisch gezien niet alleen in Oostfriesland produktief maar bijv. in heel Noordwest-Duitsland en grote delen van Nederland, zoals de vormen met een genitivische *-s*, of slechts in een deel, de westelijke helft, van Oostfriesland, zoals de namen met de Friese uitgang *-a* (11), die we verder in heel Noord-Nederland, vooral in Friesland en Groningen vinden. In andere gevallen, bijv. bij de namen op *-ing* (hfdst. 12) en die met het lidwoord *de* (20), is de omschrijving 'Oostfries' in historisch opzicht problematisch. Van al deze types kan echter toch een wisselend, maar al met al noemenswaardig groot aantal afzonderlijke familienamen als 'Oostfries' en hier en daar zelfs als specifiek 'Leers' worden bestempeld.

De relativering van de term 'Oostfries' die hierdoor plaatsvindt, is niet verbazingwekkend gezien de geografische ligging (krt. 1) en de geschiedenis, met name de demografische, van de Kreis (beschreven in het inleidende hoofdstuk 2) die er toe geleid hebben dat in het repertoire van dit Zuid-Oostfrieze gebied aanzienlijke bijdragen uit de onmiddellijk aangrenzende Oldenburgse, West-

faalse en Gronings-Drentse buurlanden waar te nemen zijn. Het betreft deels reeds bestaande en vervolgens geïmporteerde familienamen van onderscheiden typologisch model, deels echter - zie ook boven - gaat het om de overname van een type als naamgevend procédé, respectievelijk om een wederzijdse beïnvloeding van onderzoeksgebied en buurland(en) op grond van een gemeenschappelijk, historisch gegroeid bezit van een bepaald naamgevingspatroon. Voorbeelden van het laatste zijn de in hun hoeveelheid alleen door Westfaalse en in mindere mate ook door Oostnederlandse invloed verklaarbare *-ing*-namen van de Kreis (hfdst. 12 en krtt. 12 en 13), respectievelijk de aan weerskanten van de Oostfries-Groningse grens optredende en over deze grens heen uitgewisselde *-ker/-tjer*-namen (hfdst. 15).

Er is echter ook contact over grote(re) afstanden geweest, wat vooral blijkt uit tot dusverre in Oostfries verband meestal genegeerde types als bijv. de familienamen uit roep-, respectievelijk uit plaatsnamen zonder familienaamvormend morfeem (hfdstt. 10 en 17), verschillende constructies met een voorzetsel (16 en 18), en de herkomstnamen op *-er* (15). Hoewel (en dat is nogal onverwacht) de Kreis Leer - met zijn naaste omgeving - ook bij laatstgenoemde types een, zij het betrekkelijk geringe, eigen produktiviteit kent, is de grote meerderheid van de tot deze vier types behorende familienamen toch van elders afkomstig, o.m. uit het oosten en zuiden van Duitsland, het Rijnland, het zuiden van Nederland en België. Met behulp van de als basis dienende roepnamen en meer nog aan de hand van de gebruikte toponiemen is dit in de regel zonder moeite aantoonbaar. Deze types zijn ook een goede indicatie voor het bepalen van de (niet geringe) plaats die het allochtone materiaal in zijn geheel in het namenbestand van Leer inneemt. Een belangrijke namengeografische waarne-
ming in dit verband tenslotte is dat contact over grote afstanden steeds een principieel ander verspreidingspatroon van de betrokken namen binnen de Kreis oplevert dan contact over korte afstand (eiland- vs. terrasvormig).

De bepaling van de plaats van de Kreis zelf binnen de verschillende verspreidingspatronen van de door ons behandelde types leidt tot de constatering dat ons onderzoeksgebied nergens deel uitmaakt van een 'Oostfries' te noemen 'landschap', aan welks zuidelijke grens het dan zou moeten liggen. Wel is nogal eens sprake van een positie in het noorden of westen van een bepaald verspreidingsgebied en vaker nog van een in het oosten. Dat laatste vindt zijn reden in het verhoudingsgewijs sterke Nederlandse element in de namen van Leer, dat zich o.a. door de remmende werking van de staatsgrens niet nog verder Duitsland in heeft kunnen verspreiden. Derhalve maakt Leer in nogal wat gevallen nog net

deel uit van Nederlandse verspreidingspatronen, hetgeen zijn namenrepertoire vanuit een Duits perspectief sterk mede karakteriseert en er iets exclusiefs aan geeft. Wezenlijke verschillen tussen twee nationale familienamenbestanden worden op deze wijze kenmerk van een regionaal repertoire. Hierdoor raken andere, eveneens aanwezige tegenstellingen allicht wat op de achtergrond. Het familienamenlandschap Leer is een typisch menggebied, waarin Nederduitse (soms als 'Oostfries', 'Oldenburgs' etc. te preciseren) elementen op Fries substraat de basis vormen. Hierover zijn sterke Hoogduitse en Nederlandse lagen gescho- ven (eveneens deels nog nader te bepalen) en verder vele kleinere brokstukken van uiteenlopende aard.